Sbírka soudních rozhodnutí

STANOVISKO GENERÁLNÍ ADVOKÁTKY
JULIANE KOKOTT
přednesené dne 25. června 2015 [1]

Věc C-404/14

Marie Matoušková, soudní komisařka v řízení o dědictví

(žádost o rozhodnutí o předběžné otázce podaná Nejvyšším soudem České republiky)

„Nařízení (ES) č. 2201/2003 — Příslušnost soudů a uznávání a výkon rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti — Věcná působnost — Dohoda o vypořádání dědictví uzavřená mezi manželem zůstavitelky a jejími dětmi zastoupenými opatrovníkem — Výhrada schválení soudem“

I – **Úvod**

1. V projednávané věci bude úkolem Soudního dvora konkretizovat věcnou působnost takzvaného nařízení Brusel II bis [2] ve „věcech rodičovské zodpovědnosti“.

2. Řízení v těchto věcech v zásadě spadají do rozsahu působnosti nařízení Brusel II bis. Uvedené nařízení se ale podle svého čl. 1 odst. 3 písm. f) nevztahuje na „správy jmění nebo dědictví“.

3. Předkládající soud by chtěl vědět, zda je výjimka stanovená v čl. 1 odst. 3 písm. f) relevantní, jestliže je pro nezletilé dědice určen v dědickém řízení opatrovník, tento jménem nezletilých uzavře dohodu o vypořádání dědictví a tato dohoda má být poté schválena soudem.

4. Při zodpovězení této předběžné otázky se Soudnímu dvoru naskýtá rovněž příležitost vzájemně vymezit příslušné oblasti působnosti nařízení Brusel II bis a takzvaného nařízení o dědickém právu [3].

II – **Právní rámec**

5. Podle svého pátého a devátého bodu odůvodnění se nařízení Brusel II bis vztahuje „na veškerá rozhodnutí ve věci rodičovské zodpovědnosti“, a tím mimo jiné „na určení osoby, orgánu nebo jiného subjektu pověřených správou jmění dítěte, jeho zastupováním nebo napomáháním dítěti a na stanovení jejich úkolů a […] na správu, zachování jmění dítěte nebo nakládání s ním. […]“

1 — Původní jazyk: němčina.

2 — Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 (Úř. věst. L 338, s. 1; Zvl. vyd. 19/06, s. 243).

3 — Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 650/2012 ze dne 4. července 2012 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a přijímání a výkonu veřejných listin v dědických věcech a o vytvoření evropského dědického osvědčení (Úř. věst. L 201, s. 107); pokud jde o jeho vstup v platnost a použitelnost, viz jeho článek 84.

6. Článek 1 nařízení Brusel II bis upravuje věcnou působnost a stanoví:

„1. Toto nařízení se bez ohledu na druh soudu vztahuje na občanskoprávní věci týkající se

[…]

b) přiznání, výkonu, převedení a úplného nebo částečného odnětí rodičovské zodpovědnosti.

2. Věci uvedené v odst. 1 písm. b) se mohou zejména týkat

[…]

b) poručnictví, opatrovnictví a podobných institutů;

c) určení osoby, orgánu nebo jiného subjektu odpovědných za dítě či jeho jmění nebo pověřených zastupováním dítěte či napomáháním dítěti a stanovení jejich úkolů,

[…]

e) opatření k ochraně dítěte spojených se správou, zachováním a nakládáním se jměním dítěte.

3. Toto nařízení se nevztahuje na:

[…]

f) správy jmění nebo dědictví;

[…]“.

7. Podle čl. 2 bodu 7 nařízení Brusel II bis se „ ‚rodičovskou zodpovědností'[…] rozumějí veškerá práva a povinnosti fyzické nebo právnické osoby týkající se dítěte nebo jmění dítěte, která jsou jí svěřena rozhodnutím, právními předpisy nebo právně závaznou dohodou“. Podle čl. 2 bodu 8 se přitom „ ‚nositelem rodičovské odpovědnosti' rozumí osoba, která má rodičovskou zodpovědnost k dítěti“.

III – **Původní řízení a předběžná otázka**

8. V květnu roku 2009 zemřela v Nizozemském království česká státní příslušnice. Zanechala po sobě manžela a dvě společné nezletilé děti (dále jen „dědicové“). Dědicové měli v době smrti zůstavitelky bydliště v Nizozemsku.

9. V dubnu roku 2010 zahájil Městský soud v Brně řízení o dědictví a provedením jednotlivých úkonů v řízení pověřil jako soudní komisařku notářku M. Matouškovou. Vzhledem k možným střetům zájmů mezi dědici Městský soud kromě toho ustanovil k zastupování nezletilých dětí „kolizní opatrovnici“.

10. V červenci roku 2011 uzavřeli dědicové dědickou dohodu o vypořádání dědictví; nezletilé děti byly zastoupeny svou kolizní opatrovnicí.

11. V srpnu roku 2012 uvedl pozůstalý manžel v dědickém řízení nové skutečnosti, a to že zemřelá ve skutečnosti měla v době smrti bydliště v Nizozemském království, a nikoli v České republice, jak se doposud předpokládalo. Kromě toho předložil nizozemské potvrzení o dědickém právu ze dne 14. března 2011 (dále jen „potvrzení o dědickém právu“), které bylo vydáno v rámci nizozemského řízení o dědictví.

12. S ohledem na tuto skutečnost byla dědická dohoda uzavřená v červenci roku 2011 pozměněna takovým způsobem, aby odpovídala dědickému řízení, které již proběhlo v Nizozemsku.

13. V srpnu roku 2012 požádala soudní komisařka Městský soud v Brně o schválení dědické dohody za nezletilé děti.

14. Městský soud návrhu soudní komisařky ani věcně nevyhověl, protože dotčení nezletilí žijí dlouhodobě mimo území České republiky, ani nebyl ochoten prohlásit se za nepříslušný či věc předložit Nejvyššímu soudu k určení příslušnosti.

15. Soudní komisařka se proto dne 10. července 2013 obrátila přímo na Nejvyšší soud s žádostí o určení místně příslušného soudu pro schválení dědické dohody.

16. Nejvyšší soud u něj zahájené řízení přerušil a předložil Soudnímu dvoru následující předběžnou otázku:

„Je-li za nezletilého jeho opatrovníkem uzavřena dědická dohoda, která ke své platnosti vyžaduje schválení soudem, jedná se ze strany soudu o opatření ve smyslu čl. 1 odst. 1 písm. b), nebo o opatření ve smyslu čl. 1 odst. 3 písm. f) nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000?“

IV – **Právní posouzení**

17. Skutkový stav uvedený předkládajícím soudem a vnitrostátní procesní postup ponechávají mnoho otevřených otázek, a z toho důvodu je nejprve nutno přezkoumat přípustnost žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce.

A – *Přípustnost žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce*

18. Na základě informací uvedených předkládajícím soudem si Soudní dvůr nemohl o předmětné dědické věci učinit ucelený obraz. Toto platí zejména pro dědické řízení v Nizozemsku, jehož průběh zůstává v podstatě nejasným.

19. Soudní dvůr nebyl obeznámen s tím, proč bylo dědické řízení zahájeno nejen v České republice, nýbrž i v Nizozemsku, a z žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce není ani zřejmé, zda byly nezletilé děti v nizozemském řízení zastoupeny. Stejně tak zůstávají otevřené otázky, zda nizozemské potvrzení o dědictví upravuje pouze práva otce, nebo i práva dětí, a proč byla po provedení nizozemského dědického řízení vůbec nutná další činnost české soudní komisařky nebo Městského soudu v Brně.

20. Nehledě na tyto nejasnosti má ale Soudní dvůr k dispozici dostatek informací, aby mohl rozhodnout o otázce položené vnitrostátním soudem.

21. Předběžná otázka se totiž týká pouze toho, zda požadované schválení soudem, které se týká dědické dohody uzavřené v českém dědickém řízení, spadá do rozsahu působnosti nařízení Brusel II bis, a nizozemského dědického řízení se proto netýká.

22. Předkládající soud podrobně popsal české dědické řízení, které je výlučným předmětem řízení, takže skutkový a právní rámec žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce je Soudnímu dvoru dostatečně jasný.

23. O otázkách týkajících se právní platnosti dotčených dohod sice v této souvislosti nebylo pojednáno, i ty ale mohou zůstat nezodpovězeny. Předkládající soud totiž musí v příslušné části řízení vydat pouze rozhodnutí o příslušnosti. K tomu musí vědět, zda může použít nařízení Brusel II bis, nebo zda se toto nařízení nepoužije [4].

24. O relevantnosti předběžné otázky pro rozhodnutí, jejíž posouzení je navíc v konečném důsledku věcí vnitrostátního soudu, proto neexistují žádné pochybnosti.

25. Přípustnosti žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce nebrání ani skutečnost, že předmět původního řízení je nutno zařadit do oblasti takzvaného nesporného soudnictví.

26. Nesporná řízení, která nemají povahu řízení rozhodujících o právech, jako například činnost vnitrostátního soudu jako správního orgánu [5], sice v zásadě neposkytují příležitost pro podávání žádostí o rozhodnutí o předběžné otázce. Avšak žádost o rozhodnutí o předběžné otázce v oblasti nesporného soudnictví může být přesto přípustná, pokud v rámci takovéhoto, původně nesporně založeného řízení, není návrhu vyhověno a na základě toho vznikne spor [6].

27. Z toho je nutno vycházet vzhledem k odmítavému postoji Městského soudu v Brně, a žádost o rozhodnutí o předběžné otázce je proto přípustná.

B – *Obsahové posouzení předběžné otázky*

28. Podstatou předběžné otázky předkládajícího soudu je, zda se na schválení české dědické dohody vztahuje nařízení Brusel II bis, nebo zda se uplatní vyloučení uvedené v čl. 1 odst. 3 písm. f) tohoto nařízení, podle něhož „dědictví“ do rozsahu působnosti uvedeného nařízení nespadá.

29. Toto ustanovení hovoří na první pohled proti tomu, aby bylo nařízení Brusel II bis považováno za použitelné pro původní řízení.

30. To platí tím spíše, že dědictví, která jsou vyňata z rozsahu působnosti nařízení Brusel II bis, jsou upravena v nařízení o dědickém právu, které by mělo – až na určité výjimky – upravovat „*veškeré*[7] občanskoprávní aspekty dědění majetku zůstavitele“ [8].

31. Obě nařízení se pojmově vzájemně doplňují. Nařízení Brusel II bis by nemělo kolidovat s nařízením o dědickém právu vzhledem k tomu, že dědictví jsou z jeho rozsahu působnosti vyňata. A naopak k tomu, co již je vyčerpávajícím způsobem upraveno v nařízení Brusel II bis, není zapotřebí úpravy v nařízení o dědickém právu.

32. Nařízení o dědickém právu sice ještě nelze *ratione temporis* použít na české původní řízení, jeho věcný rozsah působnosti přesto umožňuje činit logické závěry o tom, jaký má být podle normotvůrce rozsah výjimky týkající se dědictví uvedené v nařízení Brusel II bis.

33. Pokud jde o předmětnou českou dědickou dohodu, je v této souvislosti nutno nejprve poukázat na skutečnost, že se u ní nejedná o dědickou smlouvu ve smyslu nařízení o dědickém právu.

4 — Otázky, zda je požadované schválení soudem právně vůbec nezbytné a které právo je v této souvislosti rozhodné, rovněž nejsou předmětem žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce, mohou zůstat v tomto stadiu řízení nezodpovězeny a Soudní dvůr se jimi nemusí zabývat.

5 — Například viz rozsudek Job Centre (C-111/94, EU:C:1995:340, body 9 až 11) v souvislosti se schválením stanov společnosti za účelem zápisu do rejstříku v rámci italské *giurisdizione volontaria*.

6 — Viz výše uvedený rozsudek Job Centre, který v bodě 11 uvádí: „Pouze pokud osoba, která je podle vnitrostátního práva oprávněna požádat o schválení, podá opravný prostředek proti odmítnutí schválení a tím odmítnutí zápisu, je možné vycházet z toho, že soud, k němuž byl opravný prostředek podán, vykonává činnost soudní povahy […], jejímž cílem je zrušit právní akt, který porušuje právo navrhovatele […].“

7 — Zvýraznění provedeno autorkou tohoto stanoviska.

8 — Viz bod 9 odůvodnění nařízení o dědickém právu.

34. Podle čl. 3 odst. 1 písm. b) nařízení o dědickém právu se totiž dědickou smlouvou rozumí „smlouva, […] která […] vytváří, mění nebo ruší práva k budoucí pozůstalosti nebo k budoucím pozůstalostem jedné či více osob, které jsou smluvními stranami“. Předmětem českého dědického řízení ale není *budoucí* pozůstalost, nýbrž vypořádání *již vzniklé* pozůstalosti prostřednictvím smluvní dohody dědiců.

35. Nařízení o dědictví se však podle jeho článku 23 vztahuje nejen na dědické smlouvy, nýbrž obecně na „dědictví jako celek“ včetně „rozdělení pozůstalosti“.

36. Takovéto rozdělení pozůstalosti je – podle všeho – předmětem dotčené české dohody. To na první pohled nasvědčuje tomu, že i příslušná výhrada schválení soudem by mohla být kvalifikována jako související s dědictvím a podle čl. 1 odst. 3 písm. f) by mohla být vyňata z rozsahu působnosti nařízení Brusel II bis.

37. Z dědickoprávní souvislosti české výhrady schválení soudem nicméně nelze ukvapeně a paušálně vyvodit závěr, že by se na ni nařízení Brusel II bis nevztahovalo.

38. Z věcné působnosti nařízení o dědickém právu je totiž podle jeho čl. 1 odst. 2 písm. b) vyloučena „způsobilost fyzických osob k právům a právním úkonům“ [9], tedy právě ty právní oblasti, které jsou předmětem původního řízení, v němž jde o opatrovnictví nezletilých a o schválení dohody uzavřené jejich opatrovníkem soudem.

39. Obsahové kolize nařízení Brusel II bis s rozsahem působnosti nařízení o dědickém právu se tedy v této souvislosti není nutné obávat, naopak: pokud jde o způsobilost fyzických osob k právům a právním úkonům, existuje nutnost vyplnit zjevnou mezeru v právní úpravě vzniklou v působnosti nařízení o dědickém právu.

40. K jejímu vyplnění se nabízí použití nařízení Brusel II bis. S jeho pomocí lze předmět sporu v původním řízení – při restriktivním výkladu výjimky týkající se dědictví uvedené v čl. 1 odst. 3 písm. f) – zasadit do unijněprávního, komplementárního a do sebe zapadajícího normativního rámce.

41. Skutečnost, že se způsobilost k právům a právním úkonům a s ní související otázky zastoupení v zásadě posuzují podle vlastních kritérií a nelze na ně nahlížet jako na nesamostatné předběžné otázky příslušných sporných právních úkonů, již kromě toho potvrdil Soudní dvůr ve věci Schneider [10]. V uvedené věci šlo rovněž o problémy nesporného soudnictví, které však vyvstaly v souvislosti s nařízením Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech [11].

42. V uvedené věci zahájil „státní příslušník členského státu s omezenou způsobilostí k právním úkonům“ u soudu jiného členského státu nesporné řízení a žádal o povolení zcizit svůj podíl na pozemku nacházejícím se v tomto jiném členském státě.

43. Soud státu, na jehož území se nemovitost nachází, u něhož bylo řízení zahájeno, měl v souvislosti s nesporným řízením pochybnosti o své příslušnosti, přestože podle čl. 22 bodu 1 nařízení Brusel I jsou pro řízení, jejichž předmětem jsou věcná práva k nemovitostem, příslušné soudy členského státu, na jehož území se nemovitost nachází.

9 — Toto vyloučení platí, „aniž je dotčen čl. 23 odst. 2 písm. c) a článek 26“. Obě tato ustanovení ale nejsou v projednávané věci relevantní: článek 23 se týká dědické způsobilosti a článek 26 upravuje mimo jiné „přípustnost zastoupení pro účely učinění pořízení pro případ smrti“.

10 — Rozsudek Schneider (C-386/12, EU:C:2013:633).

11 — Úř. věst. L 12, s. 1; Zvl. vyd. 19/04, s. 42, dále jen „nařízení Brusel I“.

44. Soudní dvůr v této souvislosti rozhodl, že nařízení Brusel I se na takovéto nesporné řízení *nepoužije*. Uvedené řízení se totiž týká způsobilosti k právům a právním úkonům, jakož i zákonného zastoupení fyzických osob ve smyslu čl. 1 odst. 2 písm. a) nařízení č. 44/2001, která je z věcné působnosti nařízení Brusel I vyloučena [12].

45. Obdobné musí v projednávaném případě platit pro nařízení o dědickém právu. Vzhledem k tomu, že toto nařízení rovněž není, pokud jde o způsobilost fyzických osob k právům a právním úkonům, použitelné, nebrání použitelnosti nařízení Brusel II bis a restriktivnímu chápání výjimky týkající se dědictví ve smyslu čl. 1 odst. 3 písm. f).

46. Stejný směr naznačuje i důvodová zpráva Paula Lagarda [13] k Haagské úmluvě o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí ze dne 19. října 1996 (dále jen „Haagská úmluva“) [14].

47. Lagardova zpráva má v rámci výkladu vycházejícího z historie vzniku a v rámci systematického výkladu nařízení Brusel II bis indikativní účinky pro výklad příslušných ustanovení nařízení. Ustanovení nařízení týkající se práva péče o dítě totiž vycházejí z přípravných prací k Haagské úmluvě a z velké části jim odpovídají. Ustanovení nařízení a příslušná ustanovení Úmluvy by kromě toho měla být vykládána pokud možno stejným způsobem i proto, aby se zabránilo tomu, že se dojde k různým závěrům v závislosti na tom, zda se jedná o případ s vazbou na jiný členský stát, nebo s vazbou na třetí stát [15].

48. V souvislosti s výjimkou týkající se dědictví uvedenou v čl. 4 písm. f) Haagské úmluvy, která odpovídá výjimce v nařízení Brusel II bis, Lagardova zpráva nejprve vysvětluje, že případy dědictví je v zásadě nutno z Úmluvy vyjmout. Tato zpráva však, „pokud rozhodné dědické právo stanoví účast zákonného zástupce dítěte, nevylučuje, aby byl ustanoven podle pravidel Úmluvy“ – a doporučuje tedy vykládat výjimku stanovenou pro dědictví restriktivně.

49. Obdobné by vzhledem k tomu, že – jak bylo uvedeno výše v bodě 37 a následujících – tomu žádné unijně právní úvahy nebrání, mělo platit i pro výklad nařízení Brusel II bis a jeho výjimka vztahující se na dědictví by se pro předmětné schválení dědické dohody neměla použít.

50. Schválení, o něž bylo požádáno v původním řízení, a určení k tomu příslušného soudu je nutno na základě výše uvedeného považovat za občanskoprávní věc, jejímž předmětem je „přiznání, výkon [resp.] převedení rodičovské zodpovědnosti“ ve smyslu čl. 1 odst. 1 písm. b) a čl. 2 bodu 7 nařízení Brusel II bis.

V – **Závěry**

51. S ohledem na uvedené úvahy navrhuji Soudnímu dvoru, aby na předběžnou otázku odpověděl následujícím způsobem:

„Soudní schválení dohody o vypořádání dědictví, která byla za nezletilého uzavřena opatrovníkem, spadá pod čl. 1 odst. 1 písm. b), a nikoli pod čl. 1 odst. 3 písm. f) nařízení (ES) č. 2201/2003.“

12 — Rozsudek Schneider (C-386/12, EU:C:2013:633, bod 31).

13 — Dále jen „Lagardova zpráva“, v německé jazykové verzi dostupná na http://www.hcch.net/upload/expl34d.pdf.

14 — Dostupná i v německém překladu na internetové stránce Haagské konference: http://hcch.e-vision.nl/upload/text34d.pdf.

15 — Viz můj názor ve věci Health Service Executive (C-92/12 PPU, EU:C:2012:177, bod 17).